

Beyhakî'nin Delâilü'n-nübüvve Adlı Eserinin Kaynakları

Şemsettin KIRIŞ*

Öz: Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizelerini anlatmak maksadı ile telif edilen Beyhakî'nin Delâilü'n-nübüvve adlı eseri, sadece peygamberlik delillerini anlatan bir eser değil, aynı zamanda siyer, meğâzî ve şemâil ansiklopedisidir. Beyhakî, Sîretü'n-nebî konusunda başta Buhârî ve Müslim olmak üzere Kütüb-i sitte'ye dayanmıştır. Sîretü'n-nebî de cereyan eden hadiselerin bütünü kavrama açısından eksik kalan hususlarda ilk İslam tarihçileri diyebileceğimiz Urve b. Zübeyr (ö.94/713), İbn Şihab ez-Zühri (ö.124/742), Mûsâ b. Ukbe (ö.141/758)'nin Meğâzî'lerinden istifade etmiştir. İbn İshâk (ö.151/768)'in Meğâzî'si de başlıca kaynakları arasında yer almıştır. Bundan dolayı Delâil, Sîret konusunda da güçlü bir kaynaktır. Eserin Delâil edebiyatına kazandırdığı yeni rivayetler de olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Peygamberlik, Delâil, Şemâil, Mucize, İslam Tarihi.

The Sources of Beyhaqî's Work "Delâilü'n- Nübüvve"

Abstract: Written with the intention to describe the miracles of Prophet Muhammad, Delâilü'n-nübüvve (The Prophesying Averments) -which belongs to Bayhaqî-not just a work of evidence explaining the prophecies, but also an encyclopedia about Maghazi and Shamail (forms). Bayhaqî has relied primarily on Al-Bukhari and Muslim about Seerat-un-Nabi.He has utilized Maghazis of Urve b. Zubayr (d. 64/713), İbn Shikhab az- Zuhri (d.124/742), Moses B. Ukba (d.141/758) - who are displayed as the first İslam Historians- for the points lacking comprehension of the entire incidents situated in Seerat- un- Nabi. Meghazî of Ibn Ishaq (d. 151/768) was also among the main sources. Therefore Delail is also a powerful source in Seerat. New riwayat has also been brought to Delail literature.

Keywords: Prophesying, Delâil, Shamail, Miracle, Islamic History.

İktibas / Citation: Şemsettin Kırış, "Beyhakî'nin Delâilü'n- Nübüvve Adlı Eserinin Kaynakları", Usûl, 23 (2015/1), 95 - 126.

Hz. Muhammed'in kişiliği, O'na mahsus özel durumlar, beşerî ve nebevî yönleri; Müslüman toplumlarda her dönemde merak edilmiş, ilgi odağı olmuş;

* Yrd. Doç. Dr., Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

üzerinde eserlerin çok yazıldığı bir konu haline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm Hz. Muhammed'i örnek bir şahsiyet olarak takdim etmektedir. Bundan dolayı Müslümanların peygamberlerini iyi tanıma gayretlerinin övgüye layık çabalar olarak anılması gerekir.

Nübüvvetin ispatı ilk dönemlerden beri İslam alimlerinin hakkında çok sayıda eser verdiği bir konudur. Delâilü'n-nübüvve, Muhammed (s.a.)'in peygamberliğinin ispatı anlamına gelmekle birlikte, genel olarak peygamberliğin isbatına bir katkı hüviyeti taşır.

Hız. Peygamber (s.a.)'in nübüvveti ile ilgili en kapsamlı çalışma hicrî beşinci yüzyılda yetişen büyük hadis âlimlerinden biri olan Ebu Bekir Ahmed el-Beyhakî (ö. 458/ 1066)'nin "*Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvali sâhibi'ş-şerîa*" isimli eseridir. Beyhakî bu eserinde Hz. Muhammed (s.a.)'in nübüvveti konusunu incelemiştir. Eser rivâyetü'l-hadis tekniği ile yazılmıştır. Beyhakî, peygamberliğin ispatı konusunun bir alt başlığı olarak Hz. Muhammed (s.a.)'in peygamberliğine özel bir önem verip bu eseri yazmıştır. İsminden de anlaşılacağı gibi bu eser, Hz. Muhammed (s.a.)'in sadece mucizelerini değil beşerî ve nebevî bütün hallerini kapsamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.)'in nebevî yanı ve mucizelerini anlatmak gâyesi ile yazılmış görünen eseri bir es-sîretü'n-nebeviye kaynağı olarak görmek yanlış olmaz. Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizelerini anlatmak için yola çıkan Beyhakî karşımıza büyük bir sîret ansiklopedisi bırakmış gözükmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.)'in hayatı ile ilgili rivâyetlerin güvenilirliği ilahiyatçıların gündeminden düşmeyecek ehemmiyeti hâiz bir konudur. Hz. Peygamber (s.a.)'in evliliği, âile hayatı ile ilgili güvenilirliği tartışmalı yayınlara her dönemde rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.)'in hayatı ile ilgili rivâyetleri yeniden ele almak kaçınılmaz olmaktadır. Tam bu noktada Beyhakî'nin *Delâil*'i Siyer ve Meğâzî araştırmacıları için üzerinde çalışılabilecek, analiz yapılacak yeterli materyali sunmaktadır. Elimizde hiçbir Siyer ve Meğâzî kaynağı kalmasa, Beyhakî'nin *Delâil*'i tek başına kaynak olarak yeterlidir. Çünkü bu eser birçok kaynaktaki bilgileri belirli bir süzgeçten geçirerek sonraki nesillere yansıtmıştır.

Bu makâlede önce *Delâilü'n-nübüvve*'nin tanıtımı yapılacak sonra kaynakları anlatılacaktır.

I. Delâilü'n-nübüvve'nin Özellikleri

A. Nüshaları ve Baskıları

Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinin tamamlanmış tek tahkiki 7 cilt halinde matbu bulunan Abdülmü'tî Emîn Kal'acı'ye aittir.¹ Bilinen on kadar nüshası bulunan Delâilü'n-nübüvve'nin en kapsamlı nüshası Haleb'de Mektebetü'l-Osmâniye'de bulunmaktadır. Üç ayrı cüzden oluşan bu nüsha toplam 705 varaktır. *Delâilü'n-nübüvve*'nin muhakkiki Kal'acı'nin en çok yararlandığı nüshalardandır. Bu nüshanın istinsah tarihi hicrî 895'tir. *Delâilü'n-nübüvve*'nin en eski tarihli nüshası bulunan ve 337 varaktan oluşan Köprülü nüshasının kitabet tarihi 471'dir. Bu nüshaların dışında 4 tane Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye nüshası vardır. Bu nüshalar içinde hicrî 856 senesinde güzel bir nesih hat ile yazılan ve kütüphanenin 701 rakamına kayıtlı olan nüsha önemlidir. Bu nüshaların dışında muhakkikin "Elif Nüshası" ismini verdiği, Hâfız Abdülazîm el-Münzirî (ö.656/1258)'ye okunarak icazet alınan hicrî 666 istinsah tarihli Haleb Mektebetü'l-Ahmediyye nüshası da vardır.

Delâilü'n-nübüvve'nin ravîsi Beyhakî'nin torunu olan Ebu'l-Hasen Ubeydullah b. Muhammed b. Ahmed (ö. 523/1129)'dir. *Delâil*'in bütün nüshaları ona dayanmaktadır.²

Medine 1969 tarihli ve Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskı 2. ciltte kalmış ve tamamlanmamıştır. Abdurrahman Muhammed Osman, Haleb'deki Mektebetü'l-Ahmediyye nüshasını esas almıştır. Her iki baskının bab isimlerinde ve muhtevastındaki hadislerde farklılık yoktur. Abdurrahman Muhammed Osman, Uhud Gazvesi ile ilgili bölümlere kadar tahkik edebilmiştir. Yaptığı tahkikin 2. cildi o bölümde nihayetlenmektedir. İki baskının da ilk iki

¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, (458/1066) *Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahibi'ş-şeria*, (thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acı), Beyrut : Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985, I- VII,

² Beyhakî, *Delâil*, I, 121.

cildi arasında sayfa tutarlılığı yoktur. Mesela Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkikli basımın 2. cildi Hz. Ömer'in Müslüman olması bâbı ile başlamakta,³ Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi bâbı ile son bulmaktadır.⁴ Kal'acî tahkikli baskıda 2. cildin başladığı ve bittiği bâb isimleri farklıdır.

Abdurrahman Muhammed Osman tahkikli baskıda, Hz. Peygamber (s.a.)'in nübüvvetini nasıl anlamamız gerektiğine dâir aklî ve naklî mülâhazaların yer aldığı uzun bir takdim yazısı yer almaktadır. Abdurrahman Muhammed Osman, Kal'acî'den farklı olarak hadislerin sadece metinlerini vermekle yetinmiştir. Hadislerin tahrir ve tahkiki ile ilgili çalışma yapmamıştır.

B. Metodu

Beyhakî eserlerini belirli bir kaide ve usûle göre telif etmiştir. Üç önemli eserinin başına “Medhal” koymuştur. Bu üç eseri şunlardır:

1. *es-Sünenü'l-kübrâ*

2. *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr*

3. *Delâilü'n-nübüvve*

Beyhakî bu “Medhal”lerde metodunu ortaya koymuştur. Aslında medhal yazmada Beyhakî yalnız değildir. Hocası Hâkim en-Nisâbüri de meşhur *İklil* adlı eserine bir “Medhal” yazmıştır. Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'de hocasının yazdığı bu Medhal'den istifade ettiğini söylemektedir.⁵ Beyhakî hacimli eserlerine yazdığı bu medhalleri hocası Hâkim Nisâburî'den etkilenecek yazmış olabilir.

Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'nin medhalinde haber konusundaki tutumunu, haberin kabul şartlarını, haberleri kabulde nelere dikkat ettiğini, haberlerin te-aruzu durumunda neler yapılması gerektiğini açıklamıştır. *Delâilü'n-nübüvve*'nin metodu şu başlıklar halinde sıralanabilir:

³ Beyhakî, *Delâil*, II, 215(Kal'acî tahkikli baskı).

⁴ Beyhakî, *Delâil*, III, 201(Kal'acî tahkikli baskı).

⁵ Beyhakî, *Delâil*, VII, 229.

1. Rivayetler Senedlidir

Beyhakî, bu eserinde Hz. Peygamber (s.a.)'in hayatı, beşerî ve nebevî halleri ile ilgili bütün haberleri bir sened ile birlikte vermiştir. Bu metodu Beyhakî şöyle ifade etmiştir: “Muhaddislerin yolunda giderek rivayet olunan her şeyi isnadı ile kaydetme ihtiyacı hissediyorum”.⁶ Beyhakî senedleri kullanmada belirli bir metod takip eder. Bazan birden çok senedi tek bir isnatta toplar. Bazan da birçok senetten sadece bir tarikini seçer. Tek bir isnatta topladığı zaman tarikler arasına tahvil işareti olarak “ha” harfi koyar.

Mesela Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve'*de Ümmü Haram binti Milhan'ın şehadeti ile ilgili açtığı babda Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadisi iki ayrı senedle vermiş, aralarına tahvil işareti koymuştur. Birinci sened Malik b. Enes'e ulaşıyor. İkinci sened de Malik b. Enes'e ondan da İshak b. Abdullah b. Ebî Talha yoluyla Enes b. Mâlik (r.a.)'e ulaşıyor. Birinci sened, ikinci seneden daha âli bir sened olduğu için öne alınmıştır.⁷

Beyhakî inşikâk-ı kamer mucizesi ile ilgili açtığı babda dört ayrı şeyhinden birlikte rivayette bulunmuştur. Bu dört şeyhinin hepsi de meşhur Esam (ö. 346/957)'in talebesidir. Esam'ın asıl adı Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yakub'tur. Senedlerde de bu ismi geçer. Zehebî'nin de belirttiği gibi Beyhakî'nin hocalarının çoğu Esam'ın talebesidir. Esam, Hâkim Nisâbü'rî'nin hadis kaynaklarından biri olan önemli bir muhaddistir.⁸ Esam'ın ismi senedde şu şekilde gelmiştir:

“Ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız - Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405) ve Ebu Tahir el-Fakîh (ö. 410/1019) ve Ebû Zekeriyâ b. Ebî İshâk el-Müzekkî (ö. 414/1023) ve Ebu Said b. Ebî Amr kâlû: haddesenâ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub ...”⁹

Beyhakî verdiği her haberi senedli olarak verme prensibine sahip bir âlim olmakla birlikte senedsiz olarak vermek zorunda kaldığı da olmuştur. Ayrıca şunu belirtmek lazımdır. Hz. Peygamber (s.a.)'in sîreti ile ilgili her eser İbn

⁶ Beyhakî, *Beyânü hatai men ahtae ale's-Şâfi'*, s. 81.

⁷ Beyhakî, *Delâil*, VI, 450.

⁸ Kandemir, M Yaşar, “*Esam*”, *DİA*, XI, 355.

⁹ Beyhakî, *Delâil*, II, 267.

İshâk'ın siretine biraz olsun dayanmak zorundadır. İbn İshâk'ın sened vermeden yaptığı rivayetler az değildir.

Beyhakî, Ebû Tâlib'in vefatı ve İslam'a girmekten imtina edişi ile ilgili açtığı babda İbn İshâk'a dayanan bir rivayet getirmiştir. İbn İshâk da rivayetini Urve b. Zübeyr'e dayandırmaktadır. Ancak aradaki raviler bulunmamaktadır.

“Ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız kâle haddesenâ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb haddesenâ Muhammed b. İshâk es-Sağânî kâle haddesenâ Yûsuf b. Behlûl kâle: Haddesenâ Abdullâh b. İdrîs kâle haddesenâ Muhammed b. İshâk ammen haddesehû Urve b. Zübeyr an Abdillâh b. Ca'fer kâle...”

Bu senedte görüldüğü üzere İbn İshâk ile Urve b. Zübeyr arasındaki raviler yoktur “Urve b. Zübeyr'den kendisine tahdis eden kimseden...” anlamında “ammen haddesehû Urve b. Zübeyr” ibaresi geçmektedir.¹⁰

Beyhakî Uhud Gazvesi ile ilgili açtığı babda da “... haddesenâ Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî an şuyûhihî kâlû: kâle Abdullâh b. Amr” şeklinde senedi verecek Uhud gazvesinde şehid düşen Abdullâh b. Amr b. Harâm'ın gördüğü bir rüyayı konu alan rivayeti zikretmiştir. Meşhur tarihçi Vâkîdî ile Abdullâh b. Amr b. Harâm arasında raviler atlanmış sadece “an şuyûhihî...” denilmiş, şeyhlerin kimler olduğu zikredilmemiştir.¹¹

Beyhakî, Peygamberimiz (s.a.)'in Ebu Leheb'in oğluna beddua etmesi ile ilgili açtığı babda Ebu Leheb'in oğlu Uteybe'nin Resûlullah (s.a.)'in bedduası ile bir arslan tarafından parçalanarak öldüğünü anlatan bir rivayet getirmiştir. Ancak rivayetin senedinde raviler yoktur. Sadece: “ve fimâ ahberanâ Ebû Abdillâh kırâeten aleyhi kâle” diyerek hadisin metnini vermiştir. Yalnız bu babın tamamını incelediğimizde önce Buhârî'den sonra da Müslim'den birer hadis rivayet ettiğini, sonra senedinde zayıf ravî olan bir hadis rivayet ettiğini daha sonra da yukarıda işaret ettiğimiz senedsiz hadisi rivayet ettiğini görüyoruz. Beyhakî kuvvetli rivayetleri önce zikretmiş, zayıf rivayetlere açtığı babların sonlarına

¹⁰ Beyhakî, *Delâil*, II, 350.

¹¹ Beyhakî, *Delâil*, III, 249. Bir başka yerde de “haddesenâ Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî an şuyûhihî fi kıssati Abdillâh b. Amr b. Harâm” şeklinde geçiyor. Bkz. *Delâilü'n-nübüvve*, III, 293.

doğru ve ilk zikredilen hadislerdeki manayı takviye edici mahiyette yer vermiştir. Buhârî ve Müslim'in rivayetinde sadece Resûlullah (s.a.)'in beddua ettiği yedi kişinin adı geçmektedir. Ebu Leheb'in oğlunun adı geçmemektedir.¹²

Beyhakî'nin "ruvînâ" ibaresini kullanarak senedten önemli bir kısmını hazfettiği de olmuştur.¹³ Bunu ihtisar amacıyla yapmıştır. Mesela bu ibareyi İsrâ ve Mî'râc ile ilgili açtığı babda kullanır. "ve lekad raâhu bi'l-ufuki'l-mübîn"¹⁴ ayetinde Resûlullah (s.a.)'ın gördüğü kimsenin Cebrâil (a.s.) olduğuna dair Hz. Âişe (r.a.), İbn Mesûd (r.a.) ve Ebû Hüreyre (r.a.)'ın görüşünün daha sahih olduğunu söyler ve "fekad ruvînâ an Mesrûk an Âişe ennehû zekera ..." diyerek Hz. Âişe'nin ayetin tefsirini yapan rivayetini verir.

Beyhakî bir konuda herhangi bir rivayeti verdikten sonra başka rivayetlere de temas eder. Eğer muhteva hemen hemen aynı ise metni vermez. "fe zekerahû bi nahvin" der. Mesela Hendek Gazvesi ile ilgili açtığı babda Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin *Meğâzî*'sinden bir rivayet getirmiştir. Bu rivayette Hendek gazvesinin 4. hicrî yılın Şevval ayında yapıldığı anlatılmıştır. Daha sonra bu rivayeti destekleyici Urve b. Zübeyr'den bir rivâyet zikredilmiş, metin verilmemiştir. Sadece "fezekerahû bi nahvin" denilmiştir.¹⁵ Benî Nadîr Gazvesi ile ilgili açtığı bir babda da İbn İshâk'a ait bir rivâyeti verirken metnin tamamını vermemiş "fezekera'l-kıssate kemâ medâ fî rivâyeti Yûnûs b. Bükeyr" ifadesinin kullanmıştır.¹⁶ Hendek Gazvesini Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine dayanarak anlattıktan sonra da Abdullah b. Lehîa (ö. 174/790)¹⁷ ve Ebu'l-Esved yoluyla Urve b. Zübeyr'e ulaşan bir sened getirmiş ve "fezekera'l-kıssate bi ma'nâ mâ zekerahû Mûsâ b. Ukbe ..." demiştir.¹⁸

Beyhakî her hangi bir konuda birden çok rivayet sunduğunda rivayetlerin hangisinin daha sağlam olduğuna da çoğu zaman işaret eder. Daha sağlam olan

¹² Beyhakî, *Delâil*, II, 335- 339.

¹³ Beyhakî, *Delâil*, II, 385.

¹⁴ *Tekvîr* (81), 23.

¹⁵ Beyhakî, *Delâil*, III, 394.

¹⁶ Beyhakî, *Delâil*, III, 183.

¹⁷ Dalgın, Nihat, "İbn Lehîa", *DİA*, XX, 158.

¹⁸ Beyhakî, *Delâil*, III, 407.

rivayetin hangi açıdan sağlam olduğunu da belirtir. Mesela Hz. Osman zamanında vefat eden Zeyd b. Harice el-Ensârî (r.a.)'ın öldükten sonra konuşması ile ilgili rivayetleri sıralarken getirdiği iki senedeki ravîleri kıyaslayarak “Halid et-Tahhan, Ali b. Âsım'dan hafıza yönüyle kuvvetli ve daha güvenilir bir kişidir. En iyi bilen Allah'tır” demiştir.¹⁹

Beyhakî, zayıf hadislerin birbirini desteklediklerini ve bir konuda birden çok zayıf hadis varsa o hadisin bir aslının olabileceğini düşünmüştür. Mesela cahiliye dönemi haniflerinden Kuss b. Saide el- Eyâdî ile ilgili açtığı bâbda 4 hadis zikrettikten sonra, “Bu rivayetlerin bir kısmı zayıf olsa da birbirini desteklemektedir. Allah daha iyi bilir” demiştir.²⁰ Yine Miraçla ilgili sahih rivayetleri verdikten sonra birbirini destekleyen zayıf rivayetlerden de bir seçme yapmıştır. Bu tasarrufunu şöyle açıklamıştır: “Bu zikrettiğimiz dışında Miraç kısmı ile ilgili zayıf hadisler de vardır. Sahih olanlar zayıf olanlara ihtiyaç bırakmayacak kadar fazladır. Ben Allah'ın izni ve inâyetiyle zayıf olanlardan isnadı birbirine benzeyenleri zikredeceğim”.²¹

Beyhakî, hadisin senedinde gizli bir inkıtâ varsa buna da işaret etmiştir. Mesela Ebu Talib'in ölüm anında kelime-i tevhidi alçak bir sesle mırıldandığını anlatan Abbas (r.a.)'ın rivâyetini verdikten sonra “Bu hadisin isnadı munkatıdır. Çünkü bu vakitte Abbas henüz Müslüman olmuş değildi”²² değerlendirmesinde bulunmuştur.

Beyhakî, Hz. Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizelerinden birini anlatan rivâyet hakkında bile “desteklenmiş zayıf hadisi” yeterli görmektedir. Buna misal olarak ağacın Hz. Peygamber (s.a.)'in emrine uyarak yürümesi ile ilgili mürsel bir hadisi zikrettikten sonra, “Bu hadis mürsel olmakla birlikte mevsul bir şahidi vardır” diyerek benzer muhtevaya sahip İbn Ömer hadisini zikretmiştir.²³ Kurdun konuşması ile ilgili rivayet hakkında “isnadı sahihtir. Ayrıca bu hadisin Ebû

¹⁹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 58.

²⁰ Beyhakî, *Delâil*, II, 105-113.

²¹ Beyhakî, *Delâil*, II, 389-390.

²² Beyhakî, *Delâil*, II, 346.

²³ Beyhakî, *Delâil*, VI, 14.

Saîd el-Hudrî (r. a.)'ın rivayet ettiği bir başka vecihten şâhidi de vardır” demiştir.²⁴

Beyhakî Sahîhân'ın şartlarını taşıyan ve Sahîhân'da yer almayan hadis tahrir etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.)'in zevcelerinden birine Hav'eb'in köpeklerinin üreceğini haber veren hadis²⁵, İbn Kesîr'e göre Sahîhân'ın şartlarını taşıdığı halde Sahîhân'da yer almayan hadislerdendir.²⁶

2. Bâblara Göre Tertîb Edilmiş Bir Eserdir

*Delâilü'n-nübüvve'*deki bab isimlerinin konuluşu ve tertibi güzeldir. Beyhakî kendinden önceki belli başlı Siyer kaynaklarından azami ölçüde yararlanmışır. Beyhakî, eserinin bablarını tertib ederken de bu eserlerden yararlanmış olmalıdır.

*Delâilü'n-nübüvve'*de toplam 678 bâb vardır “Kitâb”adı altında bölüm başlığı yoktur. Muhtevası birbirine yakın olan bâbları “جماع ابواب...”adı altında bir araya toplanmıştır. Bu şekilde 20 tane bölüm başlığı vardır. Bu bölümler şunlardır:

- Peygamberimiz (s.a.)'in doğumu ile ilgili bölümler,
- Resûlüllah (s.a.)'in vasıfları ile ilgili bölümler,
- Peygamberimiz (s.a.)'in doğumundan sonra ve bi'setden önce zuhur eden nübüvvet alâmetleri ve peygamber olarak gönderilinceye kadar geçen hallerine dair bölümler,
- Peygamberimiz (s.a.)'in bi'seti (peygamber olarak gönderilişi) ile ilgili bölümleri,
- Resûlüllah (s.a.)'in gazveleriyle ilgili bölümler,
- Büyük Bedir Gazvesi ile ilgili bölümler,
- Uhud Gazvesi bölümleri,

²⁴ Beyhakî, *Delâil*, VI, 42.

²⁵ Beyhakî, *Delâil*, VI, 410.

²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 211- 212.

- Hendek Gazvesi ya da diğer adıyla Ahzab Gazvesi bölümleri,
- Hudeybiye Umresi bölümleri,
- Hayber Gazvesi bölümleri,
- Mekke'nin (Allah o beldeyi korusun) Fethi bölümleri,
- Tebük Gazvesi bölümleri,
- Resûlullah (s.a.)'a gelen Arap heyetlerini anlatan bölümler,
- Peygamberimiz'in doğumundan peygamber oluşuna, hicretinden, bilinen gazvelerine ve seferlerine kadar cereyan eden olayların dışındaki nübüvvet alametleri ve işaretleri,
- Peygamberimiz'in duası ile yiyeceklerde ve içeceklerde bereketin olması ile ilgili haberler ile diğer dualarını kısa olarak açıklayan bölümler,
- Yahudilerin ve başka kimselerin Resûlullah (s.a.)'a sordukları sorular, onların Peygamber'in ahvalinden etkilenerak uzaklaşmaları, içlerinden hidayete erenlerin Müslüman olmaları ile ilgili bölümler,
- Asr-ı saâdetde Hz. Muhammed (s.a.)'in nübüvvet alametlerinden birini rüyasında gören kimselerin durumu ile ilgili bölümler,
- Resûlullah (s.a.)'e vahyin geliş şekli, vahyin belirtilerinin yüzünde görülmesi, ashâbından Cebrail (a.s.)'ı görenler ve bunun dışında Hz. Muhammed (s.a.)'in Allah'ın gönderdiği nebi olduğunun delili ve doğruluk işareti olan şeylere ait bölümler,
- Resûlullah (s.a.)'in hastalanması, vefatı ve bu esnada zuhur eden nübüvvet alametleri ve doğruluk alametlerine dair bölümler,
- Resûlullah (s.a.)'in hutbelerinde söyledikleri ile ilgili rivayetlere ait bölümler.

Yukardaki bölüm başlıkları *Delâilü'n-nübüvve*'nin muhtevası hakkında bilgi verecek niteliktedir. *Delâilü'n-nübüvve* sadece Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizelerini anlatan bir eser değil, aynı zamanda bir Siyer ve Meğâzî kitabıdır. Hz.

Peygamber'in şemâili konusunda da önemli bir kaynaktır. *Delâilü'n-nübüvve*'de Hz. Peygamber (s.a.)'in şemâili ile ilgili geniş bir bölüm vardır. Beyhakî, Peygamberimiz (s.a.)'in doğumu bölümlerinden hemen sonra Resûlullah'ın vasıfları ile ilgili bölümleri koymuştur. Bu bölümde Hz. Peygamber'in şemâili geniş yer tutmuştur. Bütün bunları dikkate alırsak Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'si sadece bir delâil eseri değil aynı zamanda bir siyer, meğâzî ve şemâil eseridir diyebiliriz.

Delâilü'n-nübüvve'deki bu muhteva zenginliği Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve* terimine yüklediği mana ile yakından ilgilidir. Beyhakî'ye göre Hz. Peygamber (s.a.)'in sadece mucizeleri ve nebevî halleri değil beşerî halleri de peygamber olduğunun delilidir. Davasında muvaffak olması da, Peygamber oluşuna delildir. *Delâilü'n-nübüvve*'nin tam adı, "*Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*"dır. "Nübüvvetin delilleri ve Şeriatın Sahibi'nin hâllerinin bilinmesi" şeklinde tercüme edebileceğimiz bu ibare, eserin muhtevasını tam olarak yansıtmaktadır. Beyhakî'nin oluşturduğu bölüm ve bâb isimleri, belirli bir maksadı gerçekleştirmek için sıralanmıştır. Bölüm ve bâb isimlerinin oluşturduğu muhtevâ eserin adına yansımıştır. Beşerî halleri de dâhil olmak üzere Hz. Peygamber (s.a.)'in bütün hallerinin onun peygamber oluşunun delili olduğu bilgisi eserin sadece isminden değil, tüm bölümleriyle birlikte muhtevânın bütününden çıkarılmış bir sonuçtur.

3. Sahih Hadislerden Oluşması Öngörölmüş Bir Eserdir

Bu konuyu incelemeden önce Beyhakî'nin önüne gelen herhangi bir habere bakış tarzını bilmek gerekir. Beyhakî'nin haberlerin sahihini tercihte belirli bir hassasiyeti vardır. Ancak Beyhakî bir haberi nakzeden bir başka haber yoksa o haberi zayıf ya da garîb diye hemen atmak istemez. Ona göre "*müsbit haber münfî haberden evladır.*" Bir şeyin vuku bulduğunu bildiren haber, vuku bulmadığını bildiren haberden evladır. *Delâilü'n-nübüvve*'ye bazı zayıf ve garîb haberleri alması, Beyhakî'nin bu anlayışı ile ilgilidir. İsrâ ve Mi'râc olayında Resûlullah (s.a.)'in Burak'ı Mescid-i Aksâ girişinde bir halkaya bağlaması ile ilgili hadisi rivayet ederken Beyhakî şunları söylemiştir: "*Burak yaratılmış bir hayvandır. İnsanların âdeti hayvanı bir yere bağlamaktır. Yoksa Allah elbette ki*

onu korumaya kâdirdir. Müsbit haber münfi haberden evlâdır. Ve billahi't-tevfik."²⁷

Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*'nin mukaddimesinde istinbat ve istidlal için her zaman sahih haberlere dayandığını beyan eder. Bu hususta şöyle der:

"Usûl ve furûya dair tasnif edilmiş eserlerimde metodum, sahih olmayanlar değil de sahih olanlarla yetinmek veyahutta sahih olanlarla olmayanların arasını tefrik etmektir. Böylece ehl-i sünnetten olan okuyucu itimad edilecek delilleri görür. Ehl-i bidatten olan kalbi kaymış kimseler de ehl-i sünnetin dayandıkları rivayetlerde, haberleri reddetmeye yol açabilecek tenkide müsait bir nokta bulamazlar. Hadisçilerin ravîlerin durumları ve kabul edilecek haberlerle, reddedilecek olanlara dair gayretlerini hakkıyla tedkik eden insan şunu görür: Hadisçiler bu hususta gayretlerini hiç esirgememişlerdir. Haberinin reddini gerektiren bir sürçmesi olduğunda oğul babasını, baba oğlunu, kişi kardeşini cerh etmekte, Allah yolunda kınayanın kınamasına aldırmamakta, akrabalık bağı veya mâli bağlantı onları bundan alıkoymamaktadır. Bu hususlardaki kıssalar oldukça fazladır. Bu hususlar benim kitaplarımda yazılıdır. Eserlerimde sahih hadisleri sakîmlerinden ayırmama göz atan insan zikrettiğim hususlarda doğru sözlü olduğumu görür".²⁸

Beyhakî, rivayetleri seçme biçimi ile ilgili de şunları söyler: "Müteahhirîn ulemasından bir topluluk mucizeler ve peygamberlik delillerine ilişkin kitaplar tasnif etti. Orada haberlerin sahihini zayıfından, meşhurunu garibinden sahihini mevzûsundan ayırmadan pek çok haberi naklettiler. Öyle bir durum zuhur etti ki mucizelerle ilgili haberleri kabule meyilli olanlar bütün haberleri makbul seviyesinde tuttu. Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizeleri ile ilgili haberleri kabule kalben meyilli olmayan kimseler de bu konudaki bütün haberleri merdud kabul etti".²⁹ Görüldüğü üzere Beyhakî burada kendinden önceki *Delâilü'n-nübüvve* eserlerini tenkid etmiş ve onların meşhur haberleri garip haberlerden ayırmadan eser tasnif ettiğini söylemiştir.

²⁷ Beyhakî, *Delâil*, II, 365.

²⁸ Beyhakî, *Delâil*, I, 47, 69.

²⁹ Beyhakî, *Delâil*, I, 47.

Delâil mevzuunda zayıf ve mevzû hadislerin yanında “garîb hadis” kavramını gündeme getirmek gerekmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.)’in mucizeleri ile ilgili zayıf ve mevzû hadislerin ortak özelliği bunların aynı zamanda “garîb hadis” oluşlarıdır. Garîb hadis bilindiği gibi sened veya metin yönünden tek kalmış yahut benzeri başka râvîler tarafından rivâyet edilmemiş hadis demektir.³⁰ Bir kısım âlime göre ferd ve garîb terimleri eş anlamlıdır. Hadisin metninde veya senedinde tek kalışı anlatılır. Garîb hadis ya da ferd hadis, hadisin sadece senediyle ilgili bir niteleme değildir. Senedden daha fazla metin ile ilgili bir nitelemedir. Çünkü hadisin senedinin herhangi bir yerinde bir râvî tek kalıyorsa o hadisin metni de tek kalıyor demektir. Senedteki teferrüd metnin de teferrüdü demektir.

Muhaddisler mümkün mertebe garîb hadislerden uzak durmayı tercih etmişlerdir. İbrahim en-Nehâî “*Selef hadisin ve sözün garîbinden hoşlanmazdı*” demiş; İmâm Mâlik de ilmin kötüsünün garîb, iyisinin de halk tarafından rivâyet edilen zâhir (meşhur) haberler olduğunu söylemiştir.³¹ Ayın ikiye ayrılması ya da hurma kütüğünün inlemesi gibi haberlerin birçok tariki vardır. Ancak Hz. Peygamber (s.a.)’e nisbet edilen bütün mucizelerin böyle değildir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.)’in Hz. İsa’nın vasiyle görüşmesi,³² Hz. İlyas’la buluşması³³ gibi haberler garîb haberlerdir. *Delâilü’n-nübüvve*’de tenkide medâr olan hadislerin bir kısmı garîb hadislerdir. İbn Kesir (ö. 774/1373), *Delâilü’n-nübüvve* içinde bulunan garîb hadislerin bir kısmını tespit etmiştir. Çalışmamızda İbn Kesir’in garîb dediği hadisler de zayıf hadisler arasında zikredilmiştir.

C. Delâilü’n-Nübüvve Hakkında Söylenenler

Delâilü’n-nübüvve hakkında söylenenler, tenkitten ziyade takdir bâbında sözlerdir. Bunlar içinde Zehebî’nin değerlendirmeleri önemlidir. Zehebî hem bir İslam tarihçisi olarak hem de hadisçi olarak *Delâilü’n-nübüvve*’yi şöyle değerlendirmiştir: “İbn İshâk’ın *Meğâzi*’si ile Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzi*’sini ele

³⁰ Polat, Selahaddin, “*Garîb*”, *DİA*, XIII, 375.

³¹ Polat Selahaddin, “*Garîb*”, *DİA*, XIII, 375.

³² Beyhakî, *Delâil*, V, 425- 428.

³³ Beyhakî, *Delâil*, V, 422.

aldı ve düzene koydu. Ben Sîretü'n-nebeviyye'yi yazarken *Delâilü'n-nübüvve'*den yararlandım. Onun gittiği yoldan gittim".³⁴

*Delâilü'n-nübüvve'*nin belki de en önemli özelliği aynı zamanda bir sîret kaynağı olmasıdır. Beyhakî'nin "İlâhiyyât" bahisleri ile ilgili görüşleri hakkında doktora tezi hazırlayan Ahmed b. Atıyye el-Ğâmidî, *Delâilü'n-nübüvve'*nin bir sîret kitabı olma yönüne işaret eder ve şöyle der: "Bu kitap kelimenin tam anlamıyla siyer kitaplarının en mevsuk olanlarından. Çünkü müellifi, haberlerin sahihini zayıfından ayıracak büyük bir ilim mertebesine sahiptir".³⁵

*Delâilü'n-nübüvve'*den en çok istifade eden müelliflerden biri Suyûtî (ö. 911/1505)'dir. Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve'*si Suyutî'nin *Hasâis'*inin temel kaynaklarından biridir. Suyutî'nin *Hasâis'*i üzerine tehzîb yazan muâsır âlimlerden Abdullah et-Tuleydî diyor ki: "Suyutî'nin *Hasâis'*i ile Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve'* bellî bir noktada buluşmaktadır. Ancak Suyutî'nin eserini bablara ayırışı daha açık ve ayrıntılıdır".³⁶

Muâsır yazarlardan Semîre Zâyed de *Delâilü'n-nübüvve'* ile ilgili değerlendirmede bulunan şahıslardan biridir. Bu değerlendirme *Delâilü'n-nübüvve'*yi ve hakkında söylenenleri kısaca özetleyecek niteliktedir: "*Delâilü'n-nübüvve'* Beyhakî'nin eserleri içinde bir konuyu kapsayıcılığı ve güzelliği bakımından inci gibidir. Sahîhayn'a dayanmış ve esas itibariyle Sahîhayn'dan çok nakiller yapmıştır. Ebu Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, Dârimî, Müsned, Müstedrek gibi kaynaklardan nakiller yapmıştır. İbn İshâk'tan da çok nakil almıştır. Sadece kendi kitabında bulunan haberler de vardır. Bu eser âlimlerin büyük takdirini toplamıştır. Çünkü Beyhakî, haberlerin ancak sahih olanını almayı şart koşmuştur. Bu yüzden âlimlerin sözleri, bu eserin bu konuda yazılmış kapsam, sıhhat, dikkat, tehzîb ve tertip bakımından en üstün kitap olduğunda birleşmiştir".³⁷

³⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, VI, 115- 116.

³⁵ Ğâmidî, *Beyhakî ve Mevkîfuhû mine'l-ilâhiyyât*, s. 74.

³⁶ Telîdî, *Tehzîbü'l-Hasâis*, s. 14.

³⁷ Semîre Zâyed, *el-Câmi' fi's-sîreti'n-nebeviyye*, I, 3.

II. Delâilü'n- Nübüvve'nin Kaynakları

Bir eserin kıymeti dayandığı kaynakların güvenilirliği ve zenginliğiyle yakından ilgilidir. Beyhakî de eserini güvenilir ve zengin kaynaklardan beslemeye özen göstermiştir.

*Delâilü'n-nübüvve'*de yaklaşık 3 bin hadis bulunmaktadır. Beyhakî aldığı hadis Buhârî ya da Müslim'de varsa bunu belirtmiştir. Hadisi rivayet ettikten sonra "Ravâhü'l-Buhârî" veya "Ravâhü Müslim" tabirlerini kullanmıştır. Eğer ikisini de rivayet etmişse "Ravâhü'-Şeyhân" demektir. Beyhakî'nin bu şekilde eserine aldığı rivayetler 1000'e yakındır. Elimizde bulunan nüshadan, rivayetleri tek tek sayarak yaptığımız tespite göre Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa rivayet ettiği 344 hadis vardır. Buhârî'nin tek başına rivayetleri 303, Müslim'in tek başına rivayetleri de 264'tür. Bu üç rakamı topladığımızda 911 hadis etmektedir. Buradan hareketle Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve'*deki hadislerin yaklaşık üçte bir oranında "*Sahihân*"a dayandığını söyleyebiliriz.

Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve'*de Hâkim'in pek çok eserine de işarette bulunmuştur. Mesela Ka'b b. Zühayr'in Mekke'nin fethinde sonra Resûlullah (s.a.)'e gelişi ile ilgili bir rivayeti verirken Ebû Abdillâh el-Hâfız'ın yani Hâkim Nîsâburî'nin *Meğâzî* isimli eserine işaret etmiş ve "ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız eydan fi'l-*Meğâzî*..." diye başlayarak bir rivayette bulunmuştur.³⁸ Beyhakî bununla da kalmamış Ka'b b. Zühayr'in diğer beyitlerinin Hâkim'in *Meğâzî* isimli eserinin 13. cüzünün sonunda genişçe yer aldığını söylemiştir. Verdiği rivayeti şöyle bitiriyor "ve cemîu zâlike fi âhiri's-sâlis aşer mine'l-meğâzî bi eczâi ve billâhi't-tevfîk" (Ka'b b. Zühayr'in beyitlerinin tamamı elimdeki cüzlere göre *Meğâzî* kitabının 13. cüzünde bulunmaktadır). Vermiş olduğu referansta bir hata olmaması için "benim elimdeki cüzlere göre" demiş, "bi eczâi" deyimini kullanmıştır. Demek ki Hâkim'in eserlerinden elinde çok sayıda cüz var. Beyhakî Uhud gazvesini anlattığı babda da Hâkim Nîsâburî'nin *Meğâzî* sini referans göstermiştir.³⁹ Yukarıdaki rivayet İbn İshâk'a dayanıyordu. Bu rivayet de Mûsâ b. Ukbe'ye dayanmaktadır.

³⁸ Beyhakî, *Delâil*, V, 211.

³⁹ Beyhakî, *Delâil*, III, 206.

Beyhakî İslam tarihçiliğinin üç ana kaynağı olan İbn İshâk (ö. 151/768), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) ve Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)'den gelen rivayetleri büyük ölçüde eserinde yansıtmıştır. Urve'nin birçok haberlerinin kaynağı Hz. Âişe (r.a.)'dır.⁴⁰ Beyhakî'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinin bazı yerlerinde referans olarak gösterdiği kaynaklardan bazıları şunlardır:

Beyhakî cinlerden birinin arkadaşına Hz. Peygamber (s.a.)'in çıkışının haber vermesi ile ilgili açtığı babda Hâkim Nisâburî'nin en meşhur eseri *Müstedrek*'i kaynak olarak zikretmiştir. Bu babda zikrettiği ilk hadisin senedini verirken “haddesenâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-*Müstedrek* kâle haddesenâ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kub kâle haddesenâ...”ibaresini kullanmıştır.⁴¹

Resûlullah (s.a.)'ın Müseylimetü'l-Kezzâb ve Esved-i Ansî gibi yalancı peygamberlerin çıkacağını rüyasında görmesi ile ilgili açtığı babda Hâkim Nisâburî'nin *Emâli* isimli eserini kaynak göstermiştir. İbn Abbâs (r.a.)'a dayanan bir rivayette “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-*Emâli*, ahberanî Ebu Ca'fer Ahmed b. Ubeyd b. İbrahim el-Hâfız bi Hemedân haddesenâ...”ifadelerini kullanarak senedi zikretmiştir.⁴²

Resûlullah'a mahsus haller ile ilgili açtığı babda Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö. 235/849)'nin *Müsnef*'ini kaynak göstermiş ve senedi verirken “haddesenâ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe fi'l-*Müsnef*...” demiştir.⁴³

Beyhakî, Hz. Peygamber (s.a.)'in şemâilini verirken bazı müşkil lafızları açıklamada Ebu Ubeyd Kâsım b. Selam (ö. 224/838)'in *Garîbü'l-hadis* isimli eserin-den yararlanmıştı. Ancak “Kâle Ebû Ubeyd”⁴⁴ diyerek vermekte, Ebu Ubeyd'in eserinin adını vermemektedir.

Beyhakî Hayber gazvesinde Hz. Peygamber (s.a.)'in duası ile rahatsızlığından şifa bulan Hz. Ali konusunda açtığı babda Hâkim Nisâburî'nin “*el-Fevâid*”

⁴⁰ Horovitz, Josef, *İslâmî Tarihçiliğın Doğuşu* (terc. R. Altınay, R. Özmen), İstanbul 2002, s. 36.

⁴¹ Beyhakî, *Delâil*, II, 243.

⁴² Beyhakî, *Delâil*, V, 334.

⁴³ Beyhakî, *Delâil*, V, 483.

⁴⁴ Beyhakî, *Delâil*, I, 212.

isimli eserine işaret etmiş, bu konudaki bir hadisin senedini verirken “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l- *fevâid* enbeenâ ...”ifadesini kullanmıştır.⁴⁵ Cin isabet etmiş çocuğa Resûlullah'ın yaptığı duayı konu alan babda da aynı eseri kaynak göstermiştir: “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-*Fevâid* enbeenâ ...”⁴⁶

Beyhakî, Resûlullah (s.a.)'ın herhangi bir şahsı bizzat halife tayin etmediği veya vasi tayin etmediği konusunda açtığı babda Hz. Ali'nin kendisinin Resûlullah tarafından istihlâf edilmediğini ifade eden rivayetinden sonra “Bunun şahidi Sâbit el- Bünânî'nin Ali'den rivayetidir” demiş ve “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-*Fevâid* ahberanâ ...”diyerek Hâkim'in *Fevâid*'ini kaynak göstermiştir.⁴⁷

Beyhakî mezkûr babda Ebu'l-Kâsım el-Beğâvî (ö. 317/929)'nin *Mu'cem*'ine de işaret ediyor. Bu eserde de benzer bir rivayetin olduğunu söylüyor ve şöyle diyor:

“ve fi *Kitâbi'l-Mu'cem* li Ebi'l-Kâsım el-Beğâvî bi isnâdihî an ...”⁴⁸ Beyhakî daha sonra hadisin metnini de veriyor.

Selmân-ı Fârisî'nin Müslüman olması ile ilgili açtığı babda ise, Hâkim Nisâburî'nin “*Ziyâdâtü'l-fevâid*” adlı eserini kaynak göstermiştir: “ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız- rahimehullâh -fi *Ziyâdâtü'l-fevâid* kâle: haddesenâ ...” diye başlayarak senedi vermiştir.⁴⁹

Beyhakî, Bedir Gazvesi ile ilgili açtığı babda, bu gazveyi Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine dayanarak anlattığını, ilim ehline göre en sahih *Meğâzî*'nin Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'si olduğunu söylemektedir. “Bâbü siyâkı kıssati Bedrin an *Meğâzî* Mûsâ b. Ukbe fe innehâ fimâ kâle ehlü'l-ilmî esahhu'l-*Meğâzî* ...”serlevhasıyla başlayan babda ilk olarak İmâm Malik b. Enes'e tevcih edilen bir soruyu anlatan haber ile başlamaktadır:

Malik b. Enes'e, meğâziden soruldu. O şöyle cevap verdi:

⁴⁵ Beyhakî, *Delâil*, VI, 182.

⁴⁶ Beyhakî, *Delâil*, VI, 187.

⁴⁷ Beyhakî, *Delâil*, VII, 222.

⁴⁸ Beyhakî, *Delâil*, VI, 185.

⁴⁹ Beyhakî, *Delâil*, II, 82.

- “Sen sâlih bir adamsın, Mûsâ b. Ukbe'nin Meğâzî'sine sarıl. Çünkü o meğâzîlerin en sahîhidir”.⁵⁰

Beyhakî'de günümüze tamamı ulaşmayan bazı meğâzî kaynakları bulunuyordu. Bunlardan birincisi ve en önemlisi Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin *Meğâzî*'sidir. Beyhakî *Meğâzî*'de özellikle Mûsâ b. Ukbe'ye dayanmıştır. Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sinde eksik kalan konularda başka Meğâzîlere müracaat etmiştir. Yukarda zikrettiğimiz babın devamında sarfettiği şu cümle buna delildir: “Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sinden anlattıklarımızdan eksik kalan noktaları çeşitli haberlerden takviye ederek sunacağız”.⁵¹ Hendek Gazvesi ile ilgili bir bâb adı şöyledir: Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sinden Hendek Gazvesinin nasıl cereyan ettiği bâbı.⁵²

Musa b. Ukbe (ö. 141/758) İbn Şihab ez-Zührî'nin talebesi oldu ve onun *Meğâzî*'sini rivayet etti.⁵³ İbn Abbas'ın siyerle ilgili rivayetlerini ele geçirdi ve bu rivayetler bir deve yükü ediyordu.⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*'ında Taberî *Tarih*'inde Musa b. Ukbe'nin merviyatından iktibaslar yapmıştır.⁵⁵

Beyhakî, siyer âlimleri arasındaki ihtilafta da Mûsâ b. Ukbe'nin görüşünü tercih etmiştir. Mesela Taif'de bulunan Benî Sakif heyetinin Resûlullah (s.a.)'a gelişi ile ilgili açtığı babda hadiseyi Mûsâ b. Ukbe'ye dayanarak anlattıktan sonra İbn İshâk'ın Benî Sakif heyetinin gelişinin Tebük seferinden dönüşün hemen akabinde ve Hz. Ebû Bekr (r.a.)'ın hac emirliğinden önce olduğunu zannettiğini, hâlbuki Benî Sakif heyetinin gelişinin Hz. Ebû Bekr (r.a.)'ın hac emirliğinden sonra olduğunu söylemiştir.⁵⁶

⁵⁰ Beyhakî, *Delâil*, VII, 242.

⁵¹ Beyhakî, *Delâil*, III, 101.

⁵² Beyhakî, *Delâil*, III, 398.

⁵³ Muhyiddîn, Mestû, a.g.e., s.208.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 216; Horovitz, a.g.e., s. 72.

⁵⁵ Muhyiddîn, Mestû, a.g.e., s.209.

⁵⁶ Beyhakî, *Delâil*, V, 305.

Beyhakî meşhur Ğarânik Kıssasını da Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine göre anlatır. Beyhakî'nin senedi Mûsâ b. Ukbe'ye kadar ulaşmaktadır. Beyhakî'nin getirdiği sened şöyledir:

“ahberanâ Ebu'l-Huseyn b. el-Fadl el-Kattân bi Bağdâd kâle: enbeenâ Ebû Bekr b. Attâb kâle; haddesenâ el-Kâsım b. Abdullah b. el-Muğîre kâle; ahberanâ İsmâil b. Ebî Üveys kâle; ahberanâ İsmâil b. İbrâhim b. Ukbe an ammihî Mûsâ b. Ukbe fî *kitâbi'l-Meğâzî* kâle...”

Mûsâ b. Ukbe bu kıssayı özet olarak şöyle anlatmıştır:

Müşriklerin Resûlullah (s.a.)'e ve ashâbına yaptıkları eziyetler çok artmıştı. Bu durumda iken Resûlullah (s.a.) müşriklerin hidayete ermelerini temenni etti. Allah Teâlâ, Necm sûresindeki şu ayeti inzal buyurdu: “Lât'ı Uzza'yı ve bunların üçüncüsü olan Menat'ı gördünüz mü?” Bu ayet indiği zaman şeytan müşriklerin kalbine “bunlar ulu kuğu kuşlarıdır ve bunların şefaathüleri umulur” anlamında “innehünne'l-ğarâniku'l-ulâ ve inne şefâatehünne le hiyelletî türtecâ” şeklinde bir seci (yakıştıрма) ilkâ etti. Bu yakıştıрма her müşriğin kalbine düştü. Bunun üzerine “Muhammed kavminin dinine döndü” demeye başladılar. Necm sure-sinin son ayeti indiği zaman Resûlullah (s.a.) secde etti. Orada bulunan her Müslüman ve müşrik secde etti. Velid b. Muğîre'de yerden bir avuç toprak alarak alnına sürdü. İki topluluktan her biri diğerinin secdesini hayretle karşıladı; Müslümanlar müşriklerin iman etmedikleri halde secde etmelerine hayret ettiler. Çünkü onlar şeytanın müşriklerin kalbine ilkâ ettiği şeyleri duymamışlardı. Müşrikler ise Resûlullah (s.a.) ve ashâbının durumundan memnundu. Çünkü şeytan onların kalbine o şirk dolu sözleri ilkâ etmişti ve Resûlullah (s.a.)'in ilkâ edilen bu şeyleri secdede iken okuduğunu onlara söylemişti. Bu olay etrafta yayıldı. Habeşistan'da bulunan Osman b. Maz'un ve arkadaşlarına Mekke'nin Müslüman olduğu, Velid b. Muğîre'nin eline bir avuç toprak alarak secde ettiği söylentisi ulaştı. Hızla hareket ederek Mekke'ye geldiler. Allah Teâlâ şu ayetleri inzal buyurdu:

“Biz senden önce hiç bir Resul ve Nebi göndermedik ki o bir şey temenni ettiği zaman şeytan içinden geçirdiğine bir şeyler katmasın. Allah, şeytanın ilkâ ettiği şeyleri giderir, sonra ayetlerini tahkim eder. Şeytanın ilkâ ettiği şeyler

kalplerinde maraz olanlar ile kalpleri katılaşmış olanlar için fitne olsun diye bunu yapar. Gerçekten zalimler (hak yoldan) uzak bir ayrılık içindedir”.⁵⁷ Bu ayetin nüzulünden sonra müşrikler eski düşmanlıklarına tekrar döndüler. Yaptıkları işkenceler daha da arttı.⁵⁸

Beyhakî, Mûsâ b. Ukbe’den bu rivayeti verdikten sonra “Resûlullah (s.a.)’ın temenni ettiği Őeye Şeytan’ın ilkası kıssasını biz İbn İşhâk yoluyla da elde ettik” demiş ve bu kıssa ile Osman b. Mazûn’un Velid b. Muğire’nin himayesini reddetmesi kıssalarını İbn İşhâk’a ulaşan bir sened ile vermiştir. Senedin sonunda “an İbn İşhâk fezekera kıssateyni bi ma’nâ Mûsâ b. Ukbe ve emmâ kıssatü’l-hicre fehiye merviyetün fi ehâdisin mevsûletin”⁵⁹ ibaresini kullanmaktadır ki önemlidir. Beyhakî bu ibare ile Ğarânik kıssası ile Osman b. Mazûn’un kıssasının mevsul bir senedle gelmediğini ama Habeşistan’a hicret olayının mevsul bir senedle rivayet olunduğunu söylemiştir. Bu da ilmî bir hassasiyeti gösterir.

Beyhakî’nin ikinci derecede önem verdiği bir diğer kaynak Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)’in *Meğâzi*’sidir. Mûsâ b. Ukbe’den sonra bu *Meğâzi*’yi kullanmıştır. Zührî’nin *Meğâzi* alanındaki ilk kaynağı, Urve b. Zübeyr’dir.⁶⁰ Urve b. Zübeyr’in rivayetleri İbn İşhak, Vâkıdî’nin *Meğâzi*’lerinde İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ında ve Taberî’nin *Tarih*’inde bulunur.⁶¹

Mesela Bedir Gazvesini anlattığı babda Mûsâ b. Ukbe’nin *Meğâzi*’sine göre olayları anlattıktan sonra Urve b. Zübeyr’e ulaşan ve içinde Mûsâ b. Ukbe’nin bulunmadığı bir sened getirmiş ve Şöyle demiştir: Urve b. Zübeyr Bedir kıssasını Mûsâ b. Ukbe’nin anlattığı gibi anlattı. Ancak o Kureyş ordusundan yemek verenlerin isimlerini zikretmemiştir. Ebû’l-Buhtürî’nin katlinde Ebû Dâvud el-Mâzinî’nin ismini de zikretmemiştir.⁶²

⁵⁷ *Hacc* (22), 52 – 53.

⁵⁸ Beyhakî, *Delâil*, II, 286- 291

⁵⁹ Beyhakî, *Delâil*, II, 297.

⁶⁰ Abdülaziz ed-DÛRÎ, *İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü* (terc. Casim Avcı), SÛİFD, sayı: 6. s. 59. 2002.

⁶¹ Muhyiddîn, Mestû, *a.g.e.*, s.187.

⁶² Beyhakî, *Delâil*, III, 120.

Hz. Peygamber (s.a.)'in hayatı ile ilgili ilk yazılan ve günümüze kadar gelememiş bulunan üç tane önemli siyer ve meğâzî kitabı vardır. Bunlar Urve b. Zübeyr'in *Meğâzî*'si, İbn Şihâb ez-Zührî'nin *Meğâzî*'si ve Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sidir. Beyhakî'nin bunların dışında istifa ettiği iki kaynak daha vardır. Bunlar İbn İshâk'ın *es-Sîre*'si ile el-Vâkıdî'nin *Meğâzî*'sidir. Bu iki eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Beyhakî Siyer ve Meğâzî'de daha çok bu beş kaynağa dayanmıştır. İbn İshâk, Mûsâ b. Ukbe ve İbn Şihâb ez-Zührî, Urve b. Zübeyr'den yararlanmışlardır. İbn İshâk da İbn Şihâb ez-Zührî ve öğrencisi Mûsâ b. Ukbe'den yararlanmıştır. Ancak İbn İshâk'ın başka kaynakları da vardır. Vâkıdî de kendinden önceki bütün kaynaklardan istifa etmiştir. Bu beş Meğâzî yazarının dışında İbn Abbâs (r. a.)'a dayanan rivayetleri de bir kaynak olarak zikretmek yerinde olur. Tefsirciliği meşhur olan İbn Abbâs (r.a.)'ın Hz. Peygamber (s.a.)'in sîretiyle alâkalı rivayetleri az değildir. Bu rivayetler her ne kadar toplanmamış ve bir kitap haline getirilmemiş olsa da İslam tarihine ışık tutan önemli bir kaynak durumundadır. *Delâilü'n-nübüvve*'de İbn Abbâs (r. a.)'a diğer Meğâzî yazarlarından bağımsız, müstakil bir senedle ulaşan 162 rivayet tespit ettik. Elimizde bulunan Abdülmü'tî Kal'acı tahkikli 1985 Beyrut basıklı *Delâilü'n-nübüvve* nüshamızda her bir hadise numara verdik. Tekrar eden hadisleri mümkün mertebe sayımımızın dışında tutmaya çalıştık. *Delâilü'n-nübüvve*'deki toplam hadis ve haberlerin sayısı 2859'e ulaştı. *Delâilü'n-nübüvve*'de bulunan 3 bine yakın hadisin yaklaşık yarısına tekabül eden 1447 tanesini Hâkim en-Nîsâbüri'den almıştır. Senedler daha çok "ahberanâ Ebû Abdillâh el-Hâfız ..." diye başlamaktadır. Ebû Abdillâh el-Hâfız'ın Hâkim Nîsâbüri olduğunu bir babın başında "haddesenâ Ebû Abdillâh el-Hâfız fi'l-Müstedrek ..." ⁶³ demesinden anlıyoruz. Tespitlerimize göre başka kaynakların dışında müstakil olarak *el-Müstedrek*'den aldığı 82 rivayet vardır. Ancak ondan da önemlisi Hâkim Nîsâbüri'nin günümüze kadar gelememiş bulunan *Meğâzî* adlı eserinden yararlanmıştır. Bu eserden yararlanmakla kalmamış açıkça referans olarak göstermiştir. ⁶⁴

⁶³ Beyhakî, *Delâil*, II, 243.

⁶⁴ Beyhakî, *Delâil*, III, 206, V, 211.

Delâil'in kaynaklarından biri de İbn Mende el-İsfahânî (ö. 395/1005)'nin *Delâilü'n-nübüvve*'si olduğu söylenmiştir.⁶⁵ İbn Mende'ye ait *Delâilü'n-nübüvve* adlı eserin Beyhakî'nin kaynaklarından biri olduğu doğrudur. Çünkü Beyhakî *Delâilü'n-nübüvve*'nin iki yerinde bu esere işarete bulunmuştur. Bundan dolayı Beyhakî'nin kaynaklarından birinin İbn Mende olduğunu anlıyoruz. Beyhakî Resûlullah(s.a.)'in Zeyneb binti Cahş (r.a.) ile evlenmesi ile ilgili olarak gelen haberler bâbında diyor ki: "Aslında Zeyneb binti Cahş (r.a.)'in evliliği Beni Kurayza seferinden sonradır. Ancak ben Ümmü Seleme (r.a.)'in evliliğini zikretmişken onu da zikreylim dedim." İbn Mende'ye göre Zeyneb validemizin evliliği hicri 3. yıldadır. Kitabında öyle gördüm. İbn İshâk'ın görüşü doğruya daha yakındır. Vallahü a'lem.⁶⁶ "Kitabında öyle gördüm" demesinden İbn Mende'ye ait bir kitabın Beyhakî'nin yanında olduğunu ve bu eserden istifade ettiğini anlıyoruz.

Beyhakî İbn Mende'nin *Kitâbü'l-Ma'rife* isimli eserini de kaynak göstermiştir. Beyhakî Hz. Fâtıma (r.a.)'nin evliliği ile ilgili açtığı babın sonunda şunları söylüyor: "Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Mende el-İsfahânî -rahimehüllah, *Kitâbü'l-Ma'rife*'sinde diyor ki: Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) Fatıma (r.a.) ile Medine'de hicretten bir yıl sonra nişanlandı yaklaşık bir yıl sonra ise evlendi. Ali'nin Fatıma'dan Hasan Hüseyin, Muhsin, Ümmü Gülsüm el-Kübrâ ve Zeynebü'l-Kübrâ isimli çocukları olmuştur".⁶⁷

Beyhakî Ebu'l-Kâsım el-Beğavî (ö. 317/929)'nin *Mu'cemü's-sahâbe*'sine de Delâilü'n-nübüvve'nin bir yerinde işâret etmektedir. Resûlullah (s.a.)'ın Ali b.

⁶⁵ Yavuz, Yusuf Şevki, "*Delâilü'n-nübüvve*", *DİA*, IX, 118.

⁶⁶ Beyhakî, *Delâil*, III, 467.

⁶⁷ Beyhakî, *Delâil*, III, 162; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 347.

Ebî Tâlib (r.a.) için şifâ duasında bulunması ile ilgili açtığı babda Basra'lı kıssacılarından olan Heysem b. Cemmaz el-Cu'fi'den⁶⁸ aldığı zayıf bir rivayeti desteklemek için "Ebu'l-Kâsım el-Begavî'nin *Mu'cem*'inde Heysem'in Kesîr'den de isnadı var"⁶⁹ diyor. Begavî'nin adı geçen eseri günümüze kadar gelebilmiştir.⁷⁰

Burada Beyhakî'nin eserinde zikrettiği kaynaklara değinilmiştir. Bunların dışında, şeyhlerinden her biri Beyhakî'nin kaynağı durumundadır. Şimdi Beyhakî'nin diğer kaynakları üzerinde duralım ve bunların toplu değerlendirmesini yapalım.

A. *Delâil*'in Diğer Kaynakları

Beyhakî'nin kaynakları, eserinde zikrettiği kitaplardan ibaret değildir. Zikretmediği kaynaklar çoğunluktadır. Bu bölümde bunları anlamaya çalışacağız. Beyhakî, Sünen-i Erbaa'da geçen kaynaklarını belirtmemiştir. *Delâil*'in muhakiki Kal'acî Sünen'lerde geçen hadisleri tespit etmiş ve dipnot olarak vermiştir. Muhakkikin tespitine göre *Delâil*'de geçen hadislerden 72'si Nesâî (ö. 303/915)'nin *Sünen*'ine, 152'si Ebû Dâvud (ö. 275/888)'un *Sünen*'ine, 183'ü Tirmizî (ö. 279/892)'nin *Sünen*'ine, 89'u İbn Mâce (ö. 273/886)'nin *Sünen*'ine dayanmaktadır. Şu hale göre *Sünen-i erbaa*'ya dayanan hadislerin toplamı 496'dır.

Burada Zehebî'nin "Beyhakî'nin yanında Nesâî'nin Süneni, Ebu İsa Tirmizî'nin Câmii ve İbn Mâce'nin Süneni yoktu"⁷¹ iddiası üzerinde biraz durmak gerekir. Zâhid el-Kevserî bu iddiaya şu şekilde cevap vermiştir: Beyhakî'nin, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin kitapları ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini rivâyet edebilme izni yoktu.⁷² Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı üzerine doktora hazırlayan Necm Abdurrahman da bu iddiayı garip bulmuş ve bu iddiayı çürütücü *es-Sünenü'l-kübrâ*'dan deliller getirmiştir.⁷³ Beyhakî'nin eserleri aslında

⁶⁸ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, VIII, 216; İbn Hıbbân, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, III, 91; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 319.

⁶⁹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 185 .

⁷⁰ Yardım, Ali, "Begavî, *Ebu'l-Kâsım*", *DİA*, V, 339.

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, XVIII, 165.

⁷² el-Kevserî, Muhammed Zâhid, *el-Hâvî fî sîreti'l-İmâm Ebî Ca'fer et-Tahâvî*, s.25.

⁷³ Necm Abdurrahman, *Sinâatü'l-Hadîsiyye*, s.172- 175.

Sünen sahiplerinin eserlerini ihtiva etmektedir. Necm Abdurranman *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Tirmizî'nin Camii ile Nesâî'nin Sünen'ini kaynak gösterişine örnekler bulmuştur.⁷⁴ Yaptığı değerlendirme sonucunda Beyhakî'nin yanında bu *Sünen*'lerin olduğu, ancak rivayet izninin olmadığı kanaatine varmıştır.⁷⁵

Sahîhân ve *Sünen-i erbaa*'da ye alan hadislerin toplamı 1407 etmektedir. Bu da *Delâil*'in yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. *Delâil*'in yarısının Kütüb-i sitte kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Kalan yarısı Hâkim Nîsâburî kaynaklıdır. Çünkü Hâkim'in *Delâilü'n-nübüvve*'de birinci râvî olduğu 1447 rivayet vardır. Muhakkik Kal'acî, Hâkim Nîsâburî'nin *Müstedrek*'inde geçen rivayetleri tespit ederek dipnotlarda vermeye çalışmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 82 hadisin kaynağı *Müstedrek*'dir. Bunun dışındaki hadislerin Hâkim'in *Meğâzî* ile ilgili eseri *İklîl*'den alınmış olma ihtimali mevcuttur. *İklîl*, günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen⁷⁶ bir siyer ve meğâzî eseridir.

İlk siyer yazarları da *Delâil*'in kaynakları arasındadır. Beyhakî, bunları kaynak olarak belirtmemiştir. Senedinden hareketle kaynak tespiti yapmak mümkündür. Senedlerde yaptığımız inceleme sonucu kaynak konumundaki siyer yazarlarının *Delâil*'deki tek başına rivayetlerine baktığımızda Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)'in rivayetlerinin 174, İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)'nin rivayetlerinin 116, Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin rivayetlerinin 82, İbn İshâk (ö. 151/768)'in rivayetlerinin 216, Vâkîdî (ö. 207/822)'nin rivayetlerinin de 43 olduğunu gördük. Bu rivayetlerin toplamı 631'e ulaşmaktadır. Demek ki Beyhakî, *Delâil*'inin yaklaşık beşte birini kaynak konumundaki siyer yazarlarının eserlerinden yararlanarak hazırlamıştır. Bunların dışında *Delâilü'n-nübüvve*'de İbn Abbas'a dayanan ve senedinde yukardaki siyer yazarlarının bulunmadığı 162 rivayet vardır. İbn Abbas, Horovitz'e göre Musa b. Ukbe'nin⁷⁷ ve İbn İshak'ın⁷⁸ da kaynağı durumundadır. İbn Abbas rivayetlerinin serpiştirildiği başka kaynaklar

⁷⁴ "Ve fi rivâyeti'n-Nesâî ..." *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 183.

"Ravâhü Ebû İsa Tirmizî fi ..." *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 38.

⁷⁵ Necm Abdurrahman, *a.g.e.*, s.175.

⁷⁶ Kandemir, Yaşar, "*Hâkim Nîsâburî*", XV, 191.

⁷⁷ Horovitz, *a.g.e.*, s.72.

⁷⁸ Horovitz, *a.g.e.*, s. 80.

olabilir ve Beyhakî o kaynaklardan bu hadisleri almış olabilir. Hâkim'in siyer ve meğâzî ile ilgili *el-İklil* adlı eseri muhtemelen kaynak durumundaki siyer yazarlarının eserlerini ve İbn Abbas rivayetlerini ihtiva ediyordu. Beyhakî, eserinde *Sahîhân* ve *kütüb-i sitte*'yi temel almış, diğer siyer kaynaklarıyla da beslemiştir.

Beyhakî'nin bir kaynağı da Ebû Dâvud et- Tayâlisî (ö. 204/ 819)'dir. Huneyn Gazvesi ile ilgili bölümde, yaşanan bir yenilgi sonrasında Hz. Peygamber (s.a.)'in atından inip_“Ey Allah'ın kulları ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm, ey insanlar bana doğru gelin, ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm” diye seslendiğinin anlatıldığı hadisin⁷⁹ kaynağı Ebû Dâvud et- Tayâlisî'nin *Müsne'd*idir.

Habbab (r.a.)'ın kızının rivayetine göre Hz. Peygamber'e bir koyun gelir, onu bağlar ve sütünü sağlar. Şöyle buyurur: “Bana kaplarınızın en büyüğün getiriniz.” Hamur leğenini getirirler, doluncaya kadar onun içine sağlar ve “hem kendiniz, hem de komşularınız içiniz” buyurur.⁸⁰ Bu hadisin de kaynağı Ebû Dâvud et- Tayâlisî'dir. Senedinde dördüncü râvi olarak ismi de geçmektedir.

Yukarıda zikredilenlerin dışında Beyhakî'nin mühim bir kaynağı da Ahmed b. Hanbel'dir. Muhakkik Kal'acî'nin tespitine göre, Ahmed b. Hanbel'in *Müsne'd*i 325 yerde kaynak gösterilmiştir. Bunların çoğu diğer musanniflerle birlikte rivayet ettiklerinden oluşmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in tek başına rivayetleri 123 yerde geçmektedir.

Buhârî'nin *et- Târihu'l-Kebîr*'i Beyhakî'nin diğer bir kaynağıdır. Beyhakî, hurma fidanının Hz. Peygamber'e yürümesi ile ilgili Ebû Katâde hadisini Buhârî'nin, *et-Târihu'l-Kebîr*'inde rivayet ettiğini belirtmiştir.⁸¹ Muhakkik Kal'acî'nin tespitine göre 15 hadisin kaynağı Buhârî'nin *et- Târihu'l-kebir*'idir. Yine Kal'acî'nin tespitine göre 11 yerde Beyhakî, Fesevî (ö. 277/890)'nin *el-Ma'rifetü ve't- târih* isimli eserine dayanmıştır.

⁷⁹ Beyhakî, *Delâil*, V, 141.

⁸⁰ Beyhakî, *Delâil*, VI, 138.

⁸¹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 15.

Sadece İmam Malik'in rivayet ettiği iki hadisi de Beyhakî, *Delâil*'ine almıştır. Bu hadisleri, "Rasûlullah (s.a.)'in uyuyakalması ve namazını kaza ederek kılması, Hayber'den ayrılmaları ve yolda zuhur eden nübüvvet alametleri" bâbı⁸² ile "Rasûlullah (s.a.)'in bir adam hakkında 'boynun Allah yolunda vurulsun' diye dua etmesi ve bu şahsın gerçekten de Allah yolunda şehid olması" bâbında⁸³ zikretmiştir.

Beyhakî'nin kaynağı iki yerde de Ezrakî (ö. 250/864)'nin *Ahbâru Mekke* isimli eseridir. Hz. Peygamber (s.a.)'in Kâbe hakemliği ile ilgili İbn Şihâb'a dayanan rivayetin kaynağı Ezrakî (ö. 250/864)'dir. Beyhakî bu hadisi "Kabenin inşası ve bu esnada zuhur eden nübüvvet alametleri hakkında gelen haberlerin muhtasar olarak beyanı" bâbında zikretmiştir.⁸⁴ Kâbe'deki iki put olan İsâf ve Nâile ile ilgili Hz. Âişe'den nakledilen rivayetin kaynağı da Ezrakî'dir.⁸⁵

Delâil'de iki yerde Ebu Nuaym (ö. 430/1038)'in *Hilyetü'l-evliyâ'sı*, kaynak durumundadır. Beyhakî bu iki haberi "Rasûlullah (s.a.)'in ümmeti içinde Sila b. Eşyem adında birinin olacağını haber vermesi ve vefatından sonra aynı vasıfları taşıyan birinin zuhur etmesi⁸⁶ bâbı ile "Rasûlullah (s.a.)'in tâbiünden hayırlı bir zâtın öldükten sonra konuşacağını haber vermesi⁸⁷ ve dediği gibi çıkması" bâbında zikretmiştir. Bütün bu kaynakları alt alta koyarsak şöyle bir tablo çıkar:

⁸² Beyhakî, *Delâil*, IV, 273; Muvatta', *Salât*, 28.

⁸³ Beyhakî, *Delâil*, VI, 244; Muvatta', *Libas*, 48.

⁸⁴ Beyhakî, *Delâil*, II, 57; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 99.

⁸⁵ Beyhakî, *Delâil*, II, 57; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 44.

⁸⁶ Beyhakî, *Delâil*, VI, 379; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 241.

⁸⁷ Beyhakî, *Delâil*, VI, 454- 455; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 367.

Rivayetin Kaynağı	Hadisler Toplamı
İbn Abbâs (ö. 68/688)'in rivayetleri	162
Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)'in rivayetleri	174
İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)'nin rivayetleri	116
Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin rivayetleri	82
İbn İshâk (ö. 151/768)'in rivayetleri	216
Vâkîdî (ö. 207/822)'nin rivayetleri	43
Buhârî (ö. 256/870)'nin rivayetleri	303
Müslim (ö. 261/874)'in rivayetleri	264
Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa rivayet ettiği hadisler	344
Nesâî (ö. 303/915)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	72
Ebû Dâvud (ö. 275/888)'un <i>Sünen</i> 'inden hadisler	152
Tirmizî (ö. 279/892)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	183
İbn Mâce (ö. 273/886)'nin <i>Sünen</i> 'inden hadisler	89
Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsneğ</i> 'inden hadisler	123
Buhârî'nin <i>et- Târihu'l- kebîr</i> 'inde bulunan haberler	15
Fesevî (ö. 277/ 890)'nin <i>el- Ma'rifetü ve't- târih</i> 'inde bulunan haberler	11
İmam Mâlik (ö. 179/795)'in <i>Muvatta</i> 'nda bulunan hadisler	2
Ebû Dâvud et- Tayâlisî (ö. 204/819)'nin <i>Müsneğ</i> 'inden hadisler	2
Ebu Nuaym (ö. 430/1039)'ın <i>Hilyetü'l- evliyâ</i> 'sında bulunan haberler	2
Ezrakî (ö. 250/864)'nin <i>Ahbâru Mekke</i> 'sinde bulunan haberler	2
Toplam	2357

Tespitimize göre Delâil’de 2859 rivayet bulunmaktadır. 120 yerde Beyhakî, hadisin farklı bir senedine ve o senedin metnindeki fazlalığa yer vermiştir. 2859 rivayetin 2357’inin kaynağı yukarıda gösterilmiştir. Yukardaki kaynaklardan ikisinin, üçünün, dördünün, beşinin birlikte rivayetleri sayılmamıştır. Herhangi bir rivayet üzerinde birleşen kaynaklar sürekli değiştiği için bunu tespit etmek zordur. Buhârî ve Müslim’in birlikte rivayetlerini Beyhakî bizzat söylediği için tespiti kolay olmuştur. Kalan 504 hadis, büyük oranda yukardaki eserlerin birlikte kaynaklık ettiği rivayetlerdir. Bunların dışında 1447 hadisin ilk ravîsi durumunda olan Ebu Abdullah el- Hâfız (Hâkim Nisâburî)’nin günümüze kadar gelmemiş, *İklil* gibi eserleri Beyhakî’nin kaynağıdır. 2859 rivayetten 23’ü mevzû 57 zayıf toplam 80 rivayetinden bu çalışmamızda söz edilmiştir.

Beyhakî niçin bu rivayetleri eserine almış olabilir? Bu konuda aklımıza ilk gelen kaynaklarının sağlamlığı konusudur. Beyhakî’nin önemli kaynağı durumunda olan Hâkim Nisâburî’dir. *Müstedrek*’inde zayıf hatta mevzû hadisler yer veren⁸⁸ Hâkim’in, hadisleri elemeye titiz olduğu söylenemez. Diğer bir husus Beyhakî’nin mucizelere yaklaşım biçimiyle ilgilidir. Beyhakî, mucizeler konusunda ifrat ve terfite kaçanların olduğunu fark etmiş, onlara bir itidal çağrısı olarak bu eserini yazmıştır. Bunu yaparken muhtemelen, aldığı hadis eğitiminin bir gereği olarak zayıf hadislerin bir araya geldiğinde kuvvet kazanacağını, isnadı birbirine benzeyen zayıf rivayetlerin bir değer ifade ettiğini, Hz. Peygamber (s.a.)’in mucizeleriyle ilgili küçük bir bilgi kırıntısının dahi ihmal edilmemesi gerektiğini düşünmüştür.

Beyhakî aldığı rivayetlerin çoğunluğunda sağlam kaynaklara dayanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.)’in sîreti ve mucizeleri ile ilgili olduğu ve ahkâma taalluk etmediği için Delâil’deki hadisler kullanılabilir. Şimdi de Beyhakî’nin tek kaynak durumunda olduğu rivayetler üzerinde duralım.

⁸⁸ Kandemir, M. Yaşar, “Hâkim en- Nisâburî”, *DİA*, XV, 191.

B. Beyhakî'nin Tek Kaynak Durumunda Olduğu Rivayetler

Beyhakî, eserini birçok kaynaktan besleyerek derlemiştir. Ancak Beyhakî'nin delâil edebiyatına kazandırdığı yeni rivayetler de olmuştur. Önceki kaynaklarda yer almayan aşağıdaki rivayetler buna örnektir:

Hz. Peygamber (s.a.)'e hicret ederek gelen kadının duası ile ölen çocuğunun dirilmesi.⁸⁹

Emzikli çocuk ile dilsiz bir kimsenin Hz. Peygamber(s.a.)'in risaletine şehadet etmesi.⁹⁰

Rasûlullah (s.a.)'in ashabından Temim ed-Dârî (r.a.)'ın Hz. Ömer zamanında çıkan bir yangını eliyle itelemek suretiyle kontrol altına alması.⁹¹

Ebû Eyyûb el-Ensârî (r. a.)'ın Müslümanları evine daveti ve verilen yemekte 180 kişiyi doyması.⁹²

Hz. Peygamber (s.a.) zamanında bir kadının rızık için dua etmesi, teknesinin hamur, ocağının ekme ve etle dolup taşması.⁹³

Devesini ve oğlunu kaybeden adamın Rasulullah'ın huzurunda onun emri ile dua etmesi neticesinde devesine ve oğluna kavuşması.⁹⁴

Rasûlullah (s.a.) in azatlı cariyesi ve dadısı Ümmü Eymen (r.a.)'ın hicreti esnasında susuz kalmış iken gökten bir kova su ile yardım görmesi.⁹⁵

Rasûlullah (s.a.) Kuba'da bulunduğu sırada bir kuyunun bereketlenmesi.⁹⁶

Rasûlullah (s.a.)'in ayağında yarası olan adam için dua etmesi ve adamın sıhhat bularak iyileşmesi.⁹⁷

⁸⁹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 50- 51.

⁹⁰ Beyhakî, *Delâil*, VI, 59- 61.

⁹¹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 80.

⁹² Beyhakî, *Delâil*, VI, 94.

⁹³ Beyhakî, *Delâil*, VI, 105.

⁹⁴ Beyhakî, *Delâil*, VI, 106.

⁹⁵ Beyhakî, *Delâil*, VI, 125.

⁹⁶ Beyhakî, *Delâil*, VI, 136.

⁹⁷ Beyhakî, *Delâil*, VI, 170.

Rasûlullah (s.a.)'in gözlerine ak düşmüş bir adama okuyup üflemesiyle birlikte adamın gözlerinin görür hale gelmesi.⁹⁸

Hubeyb b. İsa'ın⁹⁹ (r.a.)'in yarasına tükürmesi ve yaranın iyileşmesi.¹⁰⁰

Rasûlullah (s.a.)'in yüzünü meshetmesi bereketiyle Katâde b. Milhân (r.a.)'ın yüzünde bir nurun görülmesi.¹⁰¹

Rasûlullah (s.a.)'in birbirine buğzeden kadın ve kocasının ülfet etmesi için dua etmesi ve Allah Teâlâ'nın bu duasını kabulü.¹⁰²

Başagrisından şikâyet eden kimsenin, Rasulullah'ın tavsiyesine uymakla durumunun düzelmesi.¹⁰³

Rasûlullah (s.a.)'in karaborsacılık yapan kimsenin cüzzamlı olması için beddua etmesi ve bu duasının kabul olunduğunun Hz. Ömer (r.a.) zamanındaki bir karaborsacıda görülmesi.¹⁰⁴

Bu rivayetlerde zikredilen hadiseler, Hz. Peygamber (s.a.)'in duâsı bereketiyle, benzeri olayların başka kaynaklarda da yer aldığı mucizelerdir. Beyhakî, eserinin medhalinde Hz. Peygamber (s.a.)'in mucizelerinin bine yakın olduğunu zikretmiş,¹⁰⁵ kendisi de eserine aldığı mucizeleri bu sayıya yaklaştırmaya çalışmıştır. Yukarıdaki rivayetler, Beyhakî ile birlikte delâil edebiyatına dâhil olmuş, sonraki kaynaklarda yer almıştır.

SONUÇ

Beyhakî, *Delâil*'ini zengin kaynaklarla beslemiştir. Sîretü'n-nebî konusunda başta Buhârî ve Müslim olmak üzere *Kütüb-i sitté*'ye dayanmıştır. Sîretü'n-

⁹⁸ Beyhakî, *Delâil*, VI, 173.

⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 418.

¹⁰⁰ Beyhakî, *Delâil*, VI, 178.

¹⁰¹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 217.

¹⁰² Beyhakî, *Delâil*, VI, 228- 229.

¹⁰³ Beyhakî, *Delâil*, VI, 230- 231.

¹⁰⁴ Beyhakî, *Delâil*, VI, 246.

¹⁰⁵ Beyhakî, *Delâil*, I, 10.

nebi'de cereyan eden hadiselerin bütünü kavrama açısından eksik kalan hususlarda ilk İslam tarihçileri diyebileceğimiz Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), İbn Şihab ez-Zührî (ö. 124/742), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758)'nin *Meğâzî*'lerinden istifade etmiştir. İbn İshâk (ö. 151/768)'ın *Meğâzî*'si de başlıca kaynakları arasında yer almıştır. Bundan dolayı Delâil, Sîret konusunda güçlü bir kaynaktır.

Kaynakça

- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, (ö. 458/1066) *Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahihi's-şeria*, (thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acı), Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985, I- VII,
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/ 870), *Sahihu'l-Buhârî (el-Câmiu's-sahîh)*, I- VIII, İstanbul 1401/ 1981.
- , *Târîhu'l-kebir*, Haydarabad 1361.
- Dalgın, Nihat, "*İbn Lehîa*", *DİA*, XX, 158.
- Dürî, Abdülaziz, *İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazıcılığının Başlamasındaki Rolü* (terc. Casim Avcı), SÜİFD, sayı: 6, (2002).
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak el- İsfahânî (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I- X, Kahire, 1932- 1979.
- Ezrakî, Ebü'l-Velid Muhammed b. Abdullah (ö. 250/865) *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr* (thk. Rüşdî es- Sâlih), I- II, Beyrut 1979.
- Horovitz, Josef, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/ Meğâzî Eserleri ve Müellifleri* (terc. R. Altınay- R. Özmen), İstanbul 2002.
- Ğâmidî, Ahmed b. Atıyye, *el-Beyhakî ve mevkîfuhû mine'l-ilâhiyyât*, Medîne 1402 /1983.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/ 1449), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I- VIII, Kahire 1392/ 1972.
- , *Lisânü'l-mîzân*, I- VII, Kahire ts.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I- XII, Beyrut 1968.
- , *Takrîbü't-Tehzîb*, I- II, Beyrut 1395/ 1975.
- İbn Hibbân Ebû Hâtim Muhammed (ö. 354/ 965), *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn* (thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi), I-II, Riyad 2000/1420.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/ 1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Abdülvehhâb Fütayh), I- XVI, Kahire 1413 /1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö. 273/ 886), *es-Sünen* (nşr. Mustafa el-A'zamî), Riyad 1403/1983.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' (ö. 230/ 845), *Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ), I-IX, Beyrut 1410/1990.
- Kandemir, M. Yaşar, "*Beyhakî*", *DİA*, VI, 58.
- , "*Esam*", *DİA*, XI, 355.
- , "*Hâkim en-Nisâbü'rî*", *DİA*, XV, 192.

- Kevserî, Muhammed Zâhid (ö. 1371/1952), *el- Hâvi fi sîreti'l-Îmâm Ebi Ca'fer et-Tahâvî*, Beyrut 1425/ 2004.
- Mestû, Muhyiddîn, *Menâhicü't-te'lif fi's-sîreti'n-nebeviyye*, Beyrut 1420/2000.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/ 875), *el- Câmiu's- Sahîh Müslim* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, İstanbul ts.
- Nesâî, Ahmed b. Ali (ö. 303/ 915), *es- Sünenü'n-Nesâî*, I- VIII, İstanbul 1401/ 1981.
- Polat, Selahaddin, "Garîb" *DÎA*, XIII, 375.
- Telîdî, Abdullah, *Tehzîbü'l-Hasâis*, Beyrut 1989.
- Yardı, Ali,"*Begavî, Ebu'l-Kâsım*", *DÎA*, V, 339.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-nübüvve", *DÎA*, IX, 118.
- Zâyed, Semîre, *el-Câmi' fi's-sîreti'n-nebeviyye*, I- VI, Suriye, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaût); I-XXIII, Beyrut 1401-1405/1981-1985.